

Riskli Ergen Davranışlarında Anne-Baba Eğitim Düzeyleri İle Okul Sistemi Dışında Kalmanın Etkileri

Ayhan ERBAY *

Ş. Güliz KOLBURAN**

Öz: Riskli davranışlar çok sayıda etkenle ilişkilendirilmektedir. Ancak, aynı risk etkenlerine maruz kalan ergenlerin hepsinin riskli davranışlara yönelmediği bilinmektedir. Anne-babanın eğitim seviyesinin koruyucu faktör olarak belirlendiği bazı çalışmalara rağmen, anne-babanın eğitilmiş olmasının ergenin riskli davranışlara yönelmesi konusunda ne kadar koruyucu olduğu ise tam olarak bilinmemektedir. Bu çalışmanın amacı, ergenlerde anne-baba eğitim düzeylerinin ve okulu bırakma nedeniyle okul sistemi dışında kalmanın risk davranışları açısından incelenmesidir. Bu amaçla, seçkisiz olmayan örneklem metodu kullanılarak kanunla ihtilafa düşen suçta sürüklenen çocuklara (n=134) Ergen Sağlığı ve Gelişim Envanteri uygulanmıştır. Kontrol grubu olarak ise kanunla ihtilafa düşmemiş ve eğitimlerine devam eden lise öğrencilerine (n=134) aynı envanter uygulanmıştır. Elde edilen veri havuzunda risk davranışı olarak belirlenen sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı ile okul terk durumu, anne ve baba eğitim düzeyleri lojistik regresyon analizi yöntemiyle değerlendirilmiştir. Sigara içmenin azaltılmasında annenin eğitim seviyesinin istatistiksel anlamda etkili olduğu tespit edilmiştir. Alkol ve uyuşturucu madde kullanımında anne ve baba eğitim düzeylerinin herhangi bir etkisi saptanamamıştır. Öte yandan, risk davranışlarının tamamında ergenlerin okula devam etmesi veya okulu bırakmasının anlamlı bir değişken olmadığı belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: ergenlerde risk davranışları, anne baba eğitim seviyesi, risk faktörleri, koruyucu faktörler

The Effects of Parental Educational Level and School Dropout on Risky Adolescent Behaviors

Abstract: Risky behaviors are associated with a number of factors. However, not all young people exposed to the same risk factor tend to externalize risk behaviors. Despite some studies in which the parents' level of education is identified as a protective factor, it is not known how much parental educational level protective against children risky behaviors. The aim of this study is to examine parental education levels and risk behaviors of adolescents who dropped out of the school. Using random sampling method, Adolescent Health and Development Questionnaire was conducted to juvenile delinquents (n=134). As the control group, the same inventory was conducted to high school students (n = 134) who did not conflict with the law and continue their education. Educational status and parental education levels associated with smoking, drinking and drug abuse, were assessed by logistic regression analysis. Maternal educational level was identified as a significant protective factors in order to decrease smoking. On the other hand it is found that parental educational level did not protect adolescent from drinking alcohol or drug abuse. Moreover, adolescent educational status did not classified as a protective factors for smoking, drinking alcohol and drug abuse.

Keywords: risk behavior among adolescent, parental education level, risk factors, protective factors

* Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Rehberlik ve Psikolojik Danışmanlık Bölümü, İstanbul, ayhanerbay@aydin.edu.tr

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Aydın Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul, sahidegulizkolburan@aydin.edu.tr

Riskli davranışlar, dolaylı ya da doğrudan, gençlerin sağlıklarını, iyilik hallerini ve yaşamlarını etkileyen, potansiyel olumsuz sonuçları olabilecek davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Jessor, 1998). Şiddet eğilimi, güvensiz cinsel ilişki, madde kullanımı ve sigara kullanımı ergenlik çağında en sık ortaya çıkan riskli davranışlardandır (Arthur, Hawkins, Pollard, Catalano ve Baglioni, 2002; Ögel, Tamar, Evren ve Çakmak, 2001; Jessor, 1991). Söz konusu riskli davranışların ortaya çıkmasında bazı araştırmalarda takvim yaşının (Moffit, 1993; Loeber ve Farrington, 2000) önemli bir etken olduğu ifade edilirken, bazı araştırmalarda ise cinsiyetin (Simourd ve Andrews, 1994; McCabe, Lansing, Garland ve Hough, 2002) daha önemli olduğu vurgulanmaktadır. Kimi araştırmalarda ise risk davranışlarının ortaya çıkmasında riskli davranış gösteren arkadaşların varlığı (Herrenkohl, Maguin, Hill, Hawkins, Abbott ve Catalano, 2000; Hill, Howell, Hawkins ve Battin-Pearson, 1999; Farrington, 1998; Hawkins, Catalano ve Miller, 1992) en önemli faktör olarak belirlenmiştir. Toplumsal kurumlara bağlılığı araştıran bazı araştırmalarda ise okul (Christle, Jolivet ve Nelson, 2005) ve aile dinamiklerine (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1986; Yoshikawa, 1994) işaret edilmektedir.

Kızmaz (2004), suç araştırmalarında aile ve okulun sıklıkla araştırılan iki toplumsal kurum olduğu, her iki kurumun da bireylerin sosyal gelişimleri, sosyal kurallara uygun davranış geliştirmeleri konusunda önemli yere sahip olduğu, söz konusu kurumlara bağlılık düzeyinin çocukların suça yönelmesi konusunda önemli bir gösterge oluşturduğunu ileri sürmektedir. Simons-Morton, Crump, Haynie, ve Saylor, (1999), zayıflamış okul bağının bazı problem davranışlarla ilişkisi olduğunu ileri sürerken bazı araştırmalarda okulu bırakmanın suça sürüklenme ile (Payne, Gottfredson ve Gottfredson, 2003; Cernkovich ve Giordano, 1992), kimi araştırmalarda ise şiddet davranışı gösterme (Kokko, Tremblay, Lacourse, Nagin ve Vitaro, 2006; Hunt, Meyers, Davies, Meyers, Grogg ve Neel, 2002) üzerinde etkili olduğu raporlanmıştır. Öte yandan, Henry, Knight ve Thornberry (2012), çocuk ve ergenlerin okulu bırakmasının ve muhtemel sonuçlarının önemli olduğunu, etkili olabilecek önleme programlarının geliştirilmesi için okulu bırakma gerekçelerinin belirlenmesi gerektiğini aksi halde salt kavramsal bir tartışmanın çocukların suça sürüklenmesi veya uyuşturucu madde kullanımı gibi konularda etkisiz olacağını ileri sürmüşlerdir.

Demuth ve Brown (2004), ebeveynlerin eğitim seviyesinin çocukların riskli davranışlarda bulunması ile ilişkilendirilmediğini ancak üniversite mezunu olan ebeveynlerin çocuklarıyla daha etkin iletişim kurabildiklerini ifade etmişlerdir. Griffin, Botvin, Scheier, Diaz ve Miller (2000) tarafından yürütülen araştırmada da ebeveynlerin çocuklarının yaşamlarını kontrol etmesi veya çocuklarına gözetmenlik yapması halinde çocukların suça sürüklenme olasılıklarının anlamlı bir şekilde düştüğünü, çocuklarıyla etkili iletişim kurduklarında çocukların sağlıklı gelişmeye başladığını rapor edilmiştir. Diğer yandan, ebeveynlerin eğitim seviyesinin çocuklarda doğrudan gözlemlenebilen davranışları etkilemediği ancak iletişim kurabilme gibi etkin ebeveyn pratiklerini etkilediğini vurgulanmıştır.

Son yıllarda, çocuk suçluluğunun sadece “çocukların yasalara aykırı hareketi” olarak tanımlanmasının yeterli olmadığı, tanımlardan çok hangi çocukların suç işlediği ve bunun

nedenleri üzerine odaklanmak gerektiği tartışılmaktadır (İpek, 2010).Bülbül ve Doğan (2016) suça sürüklenen çocukların durumunu inceledikleri çalışmada, ergenlik döneminde riskli davranışların suça sürüklenme üzerindeki etkisine değinmişler ve bu konudaki risk faktörlerinden söz etmişlerdir. Aynı çalışmada okul başarısı ve eğitim motivasyonu düşük, okul ortamına yabancılaşmış öğrencilerin suça sürüklenme olasılığının yüksek olduğu ifade edilmiştir.

Ergenlerin suça sürüklenmeleri veya riskli davranış sergilemeleri durumunda ebeveynlerin eğitim seviyesinin ne ölçüde etkili olduğunu tespit etmeyi amaçlayan söz konusu bu çalışma, risk davranışlarını önlemede gencin okul sistemi içinde kalmasının sağlanması ve aile etkeninin özellikle eğitim boyutunu ortaya koyması nedeniyle önemlidir.

Çalışmada üç araştırma sorusuna yanıt aranmıştır:

1. Anne-baba eğitim düzeyi ergenlerin riskli davranışlarını (sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanma) yordamakta mıdır?
2. Ergenlerde okulu bırakmak riskli davranışları (sigara, alkol ve uyuşturucu madde kullanma) yordamakta mıdır?
3. Ergenlerde riskli davranışlar üzerinde etkili olan sosyo-demografik özellikler nelerdir?

Yöntem

Araştırmanın Modeli

Ergenlerde risk davranışlarının açıklanmasında anne, baba ve çocuk eğitim seviyesinin etkisinin incelendiği söz konusu çalışmada bağımlı değişken üzerinde etkili olan çok sayıda bağımsız değişkenin hem ardışık hem de bütünlük etkilerini inceleyen nedensel araştırma modeli kullanılmıştır. Nedensel araştırma modeli, bağımlı değişkeni yordayan öncül değişkenleri ve aralarındaki ilişkiyi inceleyen bir yöntemdir (Gürbüz ve Şahin, 2015).

Çalışma Grubu

Araştırmanın evreni İstanbul Adliyesi yargı çevresinde ikamet etmekteyken ceza kanunu ile ihtilafa düşerek haklarında adli tahkikat yürütülen çocuklardır (suça sürüklenen çocuklar, [bundan sonra SSÇ]). Bu grupta yer alan çocuklardan veri toplanabilmesi için Hakimler ve Savcılar Kurulu'ndan üç ayı aşmamak üzere izin alınmıştır. Hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen çocuklar ile İstanbul Adliyesi Çocuk Suçları Bürosu'nda görüşülerek gerekli envanterler doldurulmuştur. İzin verilen süre zarfında Çocuk Suçları Bürosu'na getirilen çocuklardan çalışmaya katılmayı kabul eden ve veri toplama aracını dolduran kişi sayısı 134'tür. Karşılaştırma grubu olarak kanunla ihtilafa düşmemiş, benzer yaş grubunda yer alan ve benzer ilçelerde ikamet eden 134 lise öğrencisine aynı veri toplama aracı uygulanmıştır. SSÇ'lerin yaş ortalaması 16,9 (en az 13, en fazla 20) iken, lise öğrencilerinin yaş ortalaması ise 16,7 (en az 14, en çok 19) olarak hesaplanmıştır. Araştırmacıların veri toplama sürecini daha hızlı sürdürmesi ve süreçte öngörülme engelleri kontrol altına alabilmesi için lise öğrencileri bakımından uygun

örnekleme yöntemini kullanmışlardır. (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2017).

Söz konusu çalışmaya dahil olan toplamda 268 katılımcı bulunmaktadır. Katılımcılar seçkisiz olmayan örnekleme metodu altında tasniflenen kolayda/uygun örnekleme yöntemi (Büyüköztürk ve ark., 2017; Gürbüz ve Şahin, 2015) kullanılarak araştırmacılardan birinin görevli olduğu adli birimden ve araştırmacıların seminer için buldukları bir devlet lisesinden araştırmaya dahil edilmiştir. Lise öğrencilerinin çalışmaya dahil olabilmesi için veli izin belgesi alınmış, tüm katılımcılardan ise gönüllü onam formu toplanmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmada, Jessor ve arkadaşları tarafından (2005) geliştirilen ve Siyez (2006) tarafından Türkçe'ye uyarlanan Ergen Sağlığı ve Gelişim Envanteri'nin (ESGE)problem davranış indeksi (PDİ) kullanılmıştır. PDİ sigara içme (4 soru), alkol kullanma (11 soru), uyuşturucu madde kullanma (9 soru), erken yaşta cinsel ilişkide bulunma (4 soru) ve anti-sosyal davranışlar (10 soru) olmak üzere beş alt ölçek ve toplamda 32 sorudan oluşmaktadır. Erken yaşta cinsel ilişkide bulunma alt ölçeği envanterin uygulanması için izin alınması gereken Milli Eğitim Bakanlığı İstanbul İl Müdürlüğü ve Hakimler Savcılar Kurulu'nun müdahalesi ile envanterden çıkarılmıştır. Alt ölçekler ikili (evet, hayır) ve 4'lü Likert dereceleme yapısında olup, Likert tipinde olan soruların puan ortalaması hesaplanarak sürekli değişken olarak kodlanmıştır. Buna göre yüksek puan alan katılımcı, problem davranış indeksinde riskli olarak tasniflenmektedir. Araştırmanın amacına uygun şekilde dizayn edilen demografik bilgi formu envanter ile birlikte uygulanmıştır. Demografik bilgi formunda katılımcıların cinsiyet, yaş, eğitim durumu, varsa çalıştıkları iş, riskli akran, kendine zarar verme davranışı, evden kaçma, aile yapısı [boşanmış, tek ebeveynli vb.] anne ve baba eğitim seviyeleri, aile bireyleri arasında uyuşturucu madde kullananların, cezaevine geçmiş olanların varlığı, aile içi şiddet, göç durumuna ilişkin sorular yer almaktadır. Alt ölçekler sürekli değişken olarak, demografik bilgi formu ise ikili (binary) kodlanmıştır.

ESGE Siyez (2006) tarafından İzmir'de yaş ortalaması 16.22 (s=.97) olan 506 lise öğrencisi kullanılarak Türkçeye uyarlanmıştır. Bu çalışmada kullanılan problem davranış indeksi ESGE'nin bağımsız bir parçası olarak belirli davranışlarını (sigara içme, alkol kullanma, uyuşturucu kullanma gibi) ölçmektedir (Costa ve diğerleri, 2005). Türkçe uyarlama çalışmasının güvenilirlik sonuçlarına göre sigara içme davranışının Cronbach alfa değeri .90 olarak, alkol kullanma davranışının Cronbach alfa değeri .92 olarak, uyuşturucu madde kullanma davranışının Cronbach alfa değeri .78 olarak ve anti-sosyal davranışın Cronbach alfa değeri .82 olarak bulunduğu bildirilmiştir.

Veri Toplama Süreci

Veri toplama aşaması Hakimler ve Savcılar Kurulu'nun ön gördüğü üç aylık izin nedeniyle öncelikli olarak İstanbul Adliyesi'nde başlamış, gönüllü olarak çalışmaya katılan suça sürüklenen çocuk sayısının azlığı nedeniyle öngörülen süre uzamıştır. Kamu liselerinden veri toplanmasına ilişkin izinler ise bürokratik işlemlerin uzun sürmesi

nedeniyle gecikmiş nihayetinde ise sadece bir Anadolu lisesinden veri toplanmasına izin verilmiştir. Bu nedenlerden dolayı veri toplama süreci toplamda yaklaşık yedi ay sürmüştür. Çalışmaya dahil olan lise öğrencilerine envanterler okudukları eğitim kurumunda uygulanmıştır. Araştırmacılar eğitim kurumuna giderek öğrencilere envanterleri dağıtmış, doldurulan envanterler geri toplanmıştır. Kanunla ihtilafli olan ergenlere envanterler İstanbul Adliyesi Çocuk Suçları Bürosu'nda uygulanmıştır. Toplanan envanterler Sosyal Bilimler için İstatistik Programı'na (SPSS) girilmiş, yapılan kodlamaların doğru olup olmadığı için rastgele 25 envanter tekrar incelenmiş, programa girilen verilen doğru olduğu görülünce tüm verilen doğru olarak kodlandığı kabul edilmiştir.

Verilerin Analizi

Katılımcılardan elde edilen verilerin analizinde lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Öncelikle risk davranışları olarak tanımlanan sigara içme, alkol kullanma ve uyuşturucu madde kullanma davranışları ikili (binary) kodlanmıştır. daha sonra lojistik regresyon analizine dahil edilmiştir. Her bir risk davranışı için lojistik regresyon analizleri ayrı ayrı yapılmıştır. Öte yandan, PDİ sonuçlarının gruplar arasında farklılıklarının test edilmesi için de t-test analizinden yararlanılmış, demografik verilerin suça sürüklenmedeki etkileri ki-kare analizi ile belirlenmiştir.

Bulgular ve Sonuçlar

Betimsel İstatistikler

Söz konusu çalışmada yer alan katılımcıların demografik özellikleri Tablo 1'de gösterilmiştir. Buna göre SSC'lerin %88,1'i (n=118) erkek iken bu oran lise öğrenci grubunda %34,3 (n=46)'tür. SSC'lerin yaş ortalaması 16,9 iken lise öğrencilerinin yaş ortalaması ise 16,7 olarak hesaplanmıştır. SSC'lerin %65,7'si (n=88) okul terk durumundadır. SSC'lerin %62,7'si (n=84) gelir getirici bir işte çalışırken lise öğrencilerinin sadece %1,5'i (n=2) eğitim hayatlarının yanı sıra gelir getirici bir işte çalıştıkları belirlenmiştir SSC'lerin %44'ü (n=59) riskli davranış gösteren arkadaşının olduğunu bildirirken bu oran lise öğrencilerinde %10,4 (n=14) olarak hesaplanmıştır. SSC'lerin %26,1'i (n=35) kendine zarar verici davranış sergilerken, lise öğrencilerinin %7,5'i (n=10) benzer davranış sergiledikleri bulunmuştur. SSC'lerin %32,1'inin (n=43) evden en az bir defa kaçmış oldukları lise öğrencilerinin ise sadece %6'sının (n=8) benzer bir davranış sergiledikleri bulunmuştur. SSC'lerin %85,8'inin (n=115) geleneksel aile tipine sahipken lise öğrencilerinin %94'ünün (n=126) benzer nitelikte bir aileye sahip oldukları hesaplanmıştır. SSC'lerin %17,9'unun (n=24) ailesinde suç geçmiş olan bir birey var iken lise öğrencilerinde bu oran %7,5 (n=10) seviyesindedir. Yine, SSC'lerin %11,9'unun (n=16) ailesinde uyuşturucu kullanan birey var iken lise öğrencilerinde bu oran %0,7 (n=1) olarak bulunmuştur. SSC'lerin %20,1'i (n=27) ailelerinde şiddet olduğunu bildirirken lise öğrencilerinde ise bu oran %16,4 (n=22) olarak bulunmuştur. SSC'lerin %20,9'u (n=28) ailelerinin başka bir şehirden İstanbul'a göç ettiğini ifade ederken bu oran lise

öğrencilerinde %11,9 (n=16)'dur. SSÇ'lerin %83,6'sı sigara içtiği, %55,2'sinin alkol kullandığı ve %43,3'ünün hayatlarında en az bir defa uyuşturucu madde kullandığı bulunmuştur. Bu oranlar lise öğrencilerinde sırasıyla %26,9 (n=36), %41,8 (n=56) ve %5,2 (n=7) olarak belirlenmiştir.

Ortalama Farklılıkları

Anne ve Baba eğitim seviyelerinin lise öğrencileri ve SSÇ'ler arasında anlamlı bir fark oluşturup oluşturmadığı bağımsız örneklem t-testi ile hesaplanmıştır. Buna göre SSÇ annelerinin (M=3,89, SD=3.07), lise öğrencisi annelerine göre (M=7,5, SD=3.07) anlamlı bir şekilde (t(259)=9,502, p=.000) daha düşük bir eğitim süresine sahip oldukları hesaplanmıştır. Yine SSÇ babalarının (M=5,70, SD=2.89) lise öğrencisi babalarına (M=8,92, SD=3.25) göre anlamlı bir şekilde (t(256)=8,388, p<.001) daha düşük bir eğitim süresine sahip oldukları bulunmuştur.

Anti-sosyal davranış göstergelerinde SSÇ'lerin (M=1,51, SD=.61) lise öğrencilerine (M=1,37, SD=.50) göre anlamlı bir şekilde (t(263)=-1,997, p=.047) daha yüksek puan alarak ayrıştıkları bulunmuştur. Yine, Problem Davranış İndeksi'nde SSÇ'lerin (M=1,30, SD=.53) lise öğrencilerine (M=.68 SD=.33) göre anlamlı bir şekilde (t(255)=-11,235, p=.000) daha yüksek puan aldıkları hesaplanmıştır.

Suçta sürüklenen çocuklar ile herhangi bir suç ilişkisi olmayan lise öğrencileri arasında kategorik olarak kodlanmış olan değişkenler (cinsiyet, okul terk durumu, iş, riskli akran varlığı, kendine zarar verme, evden kaçma, aile tipi, ailede suç geçmişi olan birey, ailede uyuşturucu kullanan birey, aile içi şiddet, göç, sigara içme, alkol kullanma ve uyuşturucu madde kullanma) arasında farklılıkların tespiti için gerçekleştirilen ki-kare analizine göre aile içi şiddet haricinde tüm değişkenlerde anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir (Bkz Tablo 1).

Riskli Ergen Davranışları

Tablo 1
Katılımcıların Demografik Özellikleri ve Gruplararası Farklılıkları

	Suça Sürüklenen Çocuklar (N=134)			Lise Öğrencileri (N=134)			t-test (df)	X ² (df)
	Evet (%)	Hayır (%)	M (SD)	Evet (%)	Hayır (%)	M (SD)		
Cinsiyet (Erkek)	88,1	11,9		34,3	65,7			81,456 (1)*
Yaş			16,9 (1.32)			16,7 (1.45)	-1,32 (266)	
Okul Terk	65,7	32,8		100				133,498 (1)*
İş	62,7	35,1		1,5	98,5			118,530 (1)*
Riskli Akran	44	56		10,4	86,6			38,124 (1)*
Kendine Zarar Verme	26,1	73,9		7,5	92,5			16,692 (1)*
Evden Kaçma	32,1	67,9		6	94			29,665 (1)*
Geleneksel Aile Tipi (anne/baba/çocuk[lar])	85,8	14,2		94	6			4,984 (1)***
Anne Eğitim (Eğitim Süresi/Yıl)			3,89 (3.07)			7,5(3.07)	9,502 (259)*	
Baba Eğitim (Eğitim Süresi/Yıl)			5,70 (2.89)			8,92 (3.25)	8,388 (256)*	
Ailede Suç Geçmişi	17,9	82,1		7,5	92,5			6,602 (1)**
Ailede Uyuşturucu Kullanan Birey	11,9	88,1		0,7	99,3			14,132 (1)*
Aile İçi Şiddet	20,1	79,9		16,4	83,6			,624 (1)
İç Göç	20,9	79,1		11,9	88,1			3,916 (1)***
Sigara İçme	83,6	16,4		26,9	73,1			87,160 (1)*
Alkol Kullanma	55,2	44,8		41,8	58,2			4,840 (1)***
Uyuşturucu Madde Kullanma	43,3	56,7		5,2	94,8			118,530 (1)*
Anti-Sosyal Davranış			1,51 (.61)			1,37 (.50)	-1,997 (263)***	
Problem Davranış İndeksi			1,30 (.53)			0,68 (.33)	-11,235 (255)*	

*p<.001, **p<.01, ***p<.05

Risk davranışlarının eğitim düzeyine göre dağılımları incelendiğinde ise (Bkz. Tablo 2) okulu bırakmış olan ergenler arasında sigara içme (n=78, %88,6),alkol kullanma davranışının (n=50, %56,8;) ve uyuşturucu madde kullanımının (n=41, %46,6) eğitimlerine devam eden ergenlere göre (sırasıyla n=69, %38,8; n=80 %44,9 ve n=24 %13,5) daha yoğun olduğu tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi ile sigara içme arasındaki ilişki anlamak için gerçekleştirilen ki-kare testine göre her iki değişken arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur ($X^2(1,266)=59,243$, $p<.001$). Benzer ilişki uyuşturucu madde kullanma ($X^2 (1, 266)=34,957$, $p<.001$) ile de tespit edilmişken alkol kullanma ile istatistiksel açıdan anlamlı bir ilişki belirlenememiştir.

Anne ve Baba eğitim seviyelerine göre katılımcıların risk davranışlarındaki dağılıma göre (Bkz. Tablo 2) anne eğitim seviyesi ile çocukların sigara kullanımı arasında anlamlı bir ilişki ($X^2 (4, 261)=39,061$, $p<.001$) bulunmaktadır. Benzer ilişki çocukların uyuşturucu madde kullanımı davranışında da görünmektedir ($X^2 (4, 261)=26,069$, $p<.001$). Anne eğitim seviyesi ile çocukların alkol kullanımı davranışı arasında ise anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Öte yandan baba eğitim seviyesi ile çocukların sigara kullanımı arasında anne eğitim seviyesine benzer şekilde anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($X^2 (4, 258)=23,877$, $p<.001$). Yine, baba eğitim seviyesinin çocukların uyuşturucu madde kullanımı ile anlamlı bir ilişkiye sahip olduğu belirlenmiştir ($X^2 (4, 258)=18,782$, $p<.001$). Baba eğitim seviyesinin çocukların alkol kullanımıyla anlamlı bir ilişkisi olmadığı bulunmuştur.

Tablo 2*Katılımcıların Eğitim Düzeyi, Anne ve Baba Eğitim Seviyelerine Göre Risk Davranışlarının Dağılımı*

	Sigara İçme			Alkol Kullanma			Uyuşturucu Madde Kullanma		
	Evet (%)	Hayır (%)	Ki-Kare (df)	Evet (%)	Hayır (%)	Ki-Kare (df)	Evet (%)	Hayır (%)	Ki-Kare (df)
Okul Terk	88,6	11,4	59,243	56,8	43,2	3,323 (1)	46,6	53,4	34,957
Öğrenci	38,8	61,2	(1)*	44,9	55,1		13,5	86,5	(1)*
Anne-Okumaz Yazmaz	14,6	2,3		7,3	9,6		8	8,8	
Anne-İlkokul Mezunu	28,7	20,7		20,7	28,7		11,1	38,3	
Anne-Ortaokul Mezunu	10,3	7,7	39,061 (4)*	8	10	8,362 (4)	3,4	14,6	26,069 (4)*
Anne-Lise Mezunu	10,3	2,7		7,3	5,7		0	13	
Anne-Üniversite Mezunu	1,9	0,8		2,3	0,4		0,4	2,3	
Baba-Okumaz Yazmaz	4,7	0,8		3,1	2,3		2,3	3,1	
Baba-İlkokul Mezunu	28,3	14,3		22,1	20,5		14	28,7	
Baba-Ortaokul Mezunu	11,6	12,8	23,877 (4)*	10,5	14	7,853 (4)	4,7	19,8	18,782 (4)*
Baba-Lise Mezunu	7,8	13,2		7,8	13,2		2,3	18,6	
Baba-Üniversite Mezunu	1,9	4,7		4,7	1,9		0	6,6	

*p<.001

Lojistik Regresyon Sonuçları

Anne, baba ve çocukların eğitim seviyeleri arasındaki ilişkinin söz konusu risk davranışların hangi oranda yordadığını tespit edebilmek için lojistik regresyon analizi kullanılmıştır. Anne ve Baba ile Anne, Baba ve Çocuk Eğitim düzeylerinin ayrıca etkileşimleri hesaplanmış ve analize dahil edilmiştir. Bu yolla araştırmacılar ebeveynlerin ve ailenin bir bütün olarak eğitim düzeylerini risk davranışları üstündeki etkisini aynı anda görmek istemişlerdir. Tablo 4'te görüleceği üzere düzenli sigara kullanımı ile anne, baba ve çocuk eğitim düzeyleri arasında kurulan modelin anlamlı olduğu ($\chi^2 = 278,902$; $p < .001$) hesaplanmıştır. Sigara içme davranışının %73 oranda doğru tasniflendiği modelde sigara içme davranışının %42,2 oranda yordandığı tespit edilmiştir ($R^2 = .422$). Lojistik regresyon analizine göre sadece anne eğitim seviyesinde bir birimlik artışın sigara içme davranışını %74,4 oranda azaltabildiği tespit edilmiştir. Geri kalan baba, çocuk ve etkileşim gruplarının sigara içme davranışını yordamadığı bulunmuştur.

Düzenli alkol kullanımı ile ilgili olarak Tablo 5'tede görüleceği üzere söz konusu risk davranışı ile anne, baba ve çocuk eğitim düzeyleri arasında kurulan modelin anlamlı olduğu ($\chi^2 = 8,021$; $p < .05$) hesaplanmıştır. Alkol kullanma davranışının %57,40 oranda doğru tasniflendiği modelde alkol kullanma davranışının %4,1 oranda yordandığı tespit edilmiştir ($R^2 = .041$). Lojistik regresyon analizine göre anne, baba ve çocuk eğitim seviyelerinin gerek bağımsız gerekse de etkileşim girdilerinin alkol kullanma davranışını yordamadığı bulunmuştur.

Uyuşturucu madde kullanımı ile ilgili olarak Tablo 6'dada görüleceği üzere söz konusu risk davranışı ile anne, baba ve çocuk eğitim düzeyleri arasında kurulan modelin anlamlı olduğu ($\chi^2 = 222,558$; $p < .001$) hesaplanmıştır. Uyuşturucu madde kullanma davranışının %77 oranda doğru tasniflendiği modelde uyuşturucu madde kullanma davranışının %29,7 oranda yordandığı tespit edilmiştir ($R^2 = .297$). Lojistik regresyon analizine göre anne, baba ve çocuk eğitim seviyelerinin gerek bağımsız gerekse de etkileşim girdilerinin uyuşturucu madde kullanma davranışını yordamadığı bulunmuştur.

Tablo 4*Düzenli Sigara Kullanımını Yordayan Eğitim Değişkenleri*

	B	S.E.	Wald	p	Exp(B)	95% C.I. for EXP(B)	
						Lower	Upper
Anne Eğitim Düzeyi	-,296	,142	4,326	,038	,744	,562	,983
Eğitim Düzeyi X Anne Eğitim Düzeyi X Baba Eğitim Düzeyi	,037	,022	2,715	,099	1,037	,993	1,084
Eğitim Düzeyi	-,947	,677	1,956	,162	,388	,103	1,463
Baba Eğitim Düzeyi	-,110	,097	1,284	,257	,895	,740	1,084
Anne Eğitim Düzeyi X Baba Eğitim Düzeyi	-,023	,021	1,194	,275	,978	,938	1,018
Constant	2,518	,687	13,450	,000	12,409		
-2LL	278,902						
			$\chi^2 = 74,097; df=5; p < .001$				
Nagelkerke R ²	.336						
Hosmer & Lemeshow	p=.422						
Doğru Sınıflandırma Oranı	73,00%						

Tablo 5*Düzenli Alkol Kullanımını Yordayan Eğitim Değişkenleri*

	B	S.E.	Wald	p	Exp(B)	95% C.I. for EXP(B)	
						Lower	Upper
Baba Eğitim Düzeyi	-,155	,080	3,758	,053	,856	,732	1,002
Anne Eğitim Düzeyi X Baba Eğitim Düzeyi	,016	,013	1,577	,209	1,016	,991	1,042
Anne Eğitim Düzeyi	-,094	,111	,724	,395	,910	,732	1,131
Eğitim Düzeyi	-,271	,504	,290	,590	,763	,284	2,046
Eğitim Düzeyi X Anne Eğitim Düzeyi X Baba Eğitim Düzeyi	,004	,013	,074	,785	1,004	,978	1,030
Constant	,798	,474	2,829	,093	2,221		
-2LL	346,621						
			$\chi^2 = 8,021; df=5; p < .05$				
Nagelkerke R ²	.041						
Hosmer & Lemeshow	p=.973						
Doğru Sınıflandırma Oranı	57,40%						

Tablo 6*Uyuşturucu Madde Kullanmayı Yordayan Eğitim Değişkenleri*

	B	S.E.	Wald	p	Exp(B)	95% C.I.for EXP(B)	
						Lower	Upper
Anne Eğitim Düzeyi X Baba Eğitim Düzeyi	-,040	,021	3,785	,052	,961	,923	1,000
Eğitim Düzeyi X Anne Eğitim Düzeyi X Baba Eğitim Düzeyi	,026	,015	3,201	,074	1,026	,998	1,056
Eğitim Düzeyi	-,327	,542	,364	,546	,721	,249	2,086
Anne Eğitim Düzeyi	-,084	,140	,358	,550	,920	,699	1,210
Baba Eğitim Düzeyi	-,046	,094	,235	,628	,956	,795	1,148
Constant	,023	,510	,002	,964	1,023		
-2LL	222,558						
	$\chi^2 = 56,230$; $df=11$; $p<.001$						
Nagelkerke R2	..297						
Hosmer & Lemeshow	p=.988						
Doğru Sınıflandırma Oranı	77%						

Tartışma ve Öneriler

Ergenlerde sigara kullanımına yönelik elde edilen bulgular incelendiğinde annenin eğitim seviyesinin önemli bir koruyucu faktör olduğu görülmektedir. Elde edilen bu bulguya paralel olarak Carneiro, Meghir ve Parey (2013), annelerin eğitim kurumlarında geçirdikleri sürenin artması ile çocuklarının riskli davranış sergileme olasılıklarının düştüğünü, bilişsel gelişimlerinin arttığını ve obezite gibi sağlık riski taşıyan durumların azaldığını vurgulamaktadırlar. Benzer bir şekilde Brown ve Rinelli (2010), anne eğitim seviyesinin çocukların sigara içme ve alkol kullanma davranışını yordadığını belirtmektedir. Öte yandan, sigara içme, alkol kullanma ve uyuşturucu madde kullanma gibi riskli davranışların cinsiyet, yaş, arkadaş grubu özellikleri, okula yönelik tutumlar gibi faktörlerin aile bireylerinin özelliklerinden daha etkili olduğunu bildiren çeşitli çalışmalarda bulunmaktadır. Örneğin Liu (2004), erkek ergenlerin kızlara göre okul ile ilişkili daha sık sapma davranışı gösterdikleri ve daha düzenli sigara içtikleri, buna karşın kızların ise akademik başarı konusunda ebeveynlerinden daha fazla baskı gördükleri ve bunun sonucunda sapma davranışı olarak okuldan kaçma gibi davranışlar sergilediklerini ifade etmektedirler. Sigara ve alkol içme davranışlarında akran grubunun ve yakın arkadaşların etkisinin araştırıldığı bir çalışmada (Urberg, Değirmencioğlu ve Pilgrim, 1997) daha geniş olan akran grubunun sigara içmede, daha dar olan yakın arkadaş grubunun ise içki kullanmada daha belirleyici olduğu ifade edilmiştir. Bryant, Schulenberg, Bachman,

O'Malley ve Johnston (2000) tarafından yürütülen ve okula bağlılık, akademik başarı ile sigara kullanımı arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmada öğrencilerin okuldan uzaklaştırılma gibi cezalara maruz kalması ve/veya akademik başarısının düşüklüğü nedeniyle içinde buldukları duygu durumu ile sigara içme davranışları arasında pozitif yönde ilişki bulunduğu ancak söz konusu bulgunun cinsiyet faktörüyle birlikte ele alındığında daha güçlü hale geldiği raporlanmıştır. Alexander, Piazza, Mekos ve Valente (2001) ergenlerin sigara içmek gibi riskli davranışlarında ebeveynlerinin eğitim seviyesinin herhangi bir etkisinin olmadığını ancak akran grubunda sigara içenlerin bulunmasının en önemli risk faktörü olduğunu ileri sürmüştür. Benzer olarak, Chassin, Presson, Sherman ve Edwards (1992) tarafından yürütülen bir çalışmada da ebeveynlerin eğitim seviyeleri ile ergenlerin sigara içme davranışı arasında anlamlı bir ilişki bulunmadığı ancak ebeveynlerin düşük akademik başarı beklentisi ile birlikte çocukların öz güvenlerinde bir düşüş meydana geldiği buna rağmen çocuk ve ergenlerin sigara içme davranışının kısmi olarak açıklanabildiği rapor edilmiştir.

Donovan (2004) tarafından gerçekleştirilen boylamsal bir çalışmada ergenlerin alkol kullanımında pek çok faktörün aynı anda etki edebileceğini ancak en önemli değişkenin alkol kullanma davranışının ebeveynlerce ve yakın arkadaş grubu tarafından onaylanması olduğunu ileri sürmüştür. Öte yandan, aynı çalışmanın sonuçlarına göre cinsiyet farklılığının alkol kullanımı üzerinde kısmi olarak etkili olduğu, ilişki düzeyinin belirgin olmadığı da vurgulanmaktadır. Ergenlerin alkol kullanımında aileye ilişkin risk faktörlerinin genellikle aile içinde uyuşturucu madde kullanan ve/veya alkol kullanan bireyin varlığı ile ilişkilendirildiği çalışmada, ebeveynlerin eğitim düzeylerinin alkol kullanımında istatistiksel olarak anlamlı bir sonuç üretmediği anlaşılmaktadır. Ryan, Jorm ve Lubman (2010) tarafından yayımlanan ve 77 araştırma makalesinin karşılaştırıldığı bir meta-analiz çalışmasının sonuçlarına göre alkol kullanımında ebeveyn modeli, ebeveyn denetimi, ebeveyn-çocuk iletişiminin kaliteli olması değişkenlerinin alkol kullanımı ile pozitif yönde ve güçlü korelasyon ilişkisine sahip olduğu buna karşın çocuk ve ergenlerin alkol kullanımının ebeveynlerce onaylanmaması, alkol ile ilgili aile içinde konulan kurallar, aile içi çatışmalar, ebeveynin çocuğun yaşantısına katılma süreci ve ebeveyn desteği değişkenlerinin ise ergenlerin alkol kullanımına başlaması ve/veya alkol kullanımına devam etmesi ile ilgili bildirilen korelasyonların belirsiz olduğu ve daha detaylı çalışmalara gereksinim olduğu çok sayıda çalışmada bildirildiğini ileri sürmüşlerdir. Spijkerman, van den Eijnden ve Huiberts (2008) tarafından ailenin sosyo-ekonomik düzeyi ile çocukların alkol kullanma davranışının incelendiği bir çalışmada, ebeveynlerin alkol kullanımı ile ilgili sert kurallar koyması ve çocuklarla iyi iletişim kanallarına sahip olmasının çocukların aşırı alkol kullanımında önleyici etkisinin olduğu ancak ebeveynlerin gelir düzeyi ve/veya eğitim seviyelerinin çocukların alkol kullanımında herhangi bir etkisinin bulunmadığı raporlanmıştır.

Ergenlerin uyuşturucu madde kullanımının nedenlerine yönelik yapılan çalışmalarda öne çıkan risk faktörleri geniş bir yelpazede değerlendirilebilmektedir. Bazı araştırmacılar çocuk ve ergenlerin uyuşturucu madde kullanımını stresle başetmek amacıyla geliştiğini öne

sürerken (Ireland ve Widom, 1994; Bean, 1992) bazı araştırmacılar ise geçmiş travmatik yaşantılar nedeniyle uyuşturucu madde kullanımının ortaya çıktığını iddia etmektedirler (Dembo ve ark., 1992; Finkelhor ve Dziuba-Leatherman, 1994). Öte yandan, kimi araştırmacılar uyuşturucu madde kullanımının daha çok sosyal yaşantılar sonucunda örneğin aile içi şiddete yoğun olarak maruz kalanlar arasında yaygın olduğunu ileri sürerken (Beman, 1995; Brown, 1989) diğer araştırmacılar ise aile üyelerinden en az birinin uyuşturucu madde kullanmasının çocukların uyuşturucu madde kullanmasında önemli bir faktör olduğunu (Bennet ve Kemper, 1994; Kilpatrick ve ark. 1997) öne sürmektedir. Uyuşturucu madde kullanımı ile okula bağlılık ve aile yapısı gibi faktörlerin ilişkili olduğunu öne süren bazı araştırmalarda okula devamsızlık yapan öğrencilerin okulu bırakma olasılıklarının yüksek olduğu, okulu bırakma davranışının ise uyuşturucu madde kullanımı gibi çeşitli risk davranışlarının gösterilmesinde öncül değişken olarak bulunduğu rapor edilmiştir (Henry, Knight ve Thornberry, 2011). Öte yandan, Bahr, Hoffmann ve Yang (2005) tarafından yürütülen bir çalışmada çocuk ve ergenlerin uyuşturucu madde kullanımında en önemli risk faktörlerinin sırasıyla yakın arkadaş grubunda uyuşturucu madde kullanımının bulunması, ebeveynlerin uyuşturucu madde kullanımı ile ilgili görüşleri ve aile için uyuşturucu madde kullanan bireyin varlığı ileri sürülmüştür.

Alanyazındaki bulgular ile bu çalışmada ortaya çıkan bulguların aynı doğrultuda olduğu; çocuk ve ergenlerin riskli davranışları üzerinde, anne babanın eğitim düzeyi dışında sosyo-demografik özelliklerin anlamlı düzeyde etkili olduğu saptanmıştır. Sigara içme davranışında tartışmalı olan anne eğitim seviyesinin koruyucu faktör olup olmadığı sorunsalında elde ettiğimiz bulgu anne eğitim seviyesinin koruyucu bir faktör olduğudur. Öte yandan, riskli akran varlığı, erkek cinsiyetine sahip olma, gelir getirici bir işte çalışma, evden kaçma gibi diğer sosyo-demografik özelliklerin de benzer şekilde sigara içme davranışıyla ilişkili oldukları bulunmuştur. Alkol kullanma davranışında ebeveynlerin ve ergenin eğitim seviyesinin etkili olmadığı buna karşın göç, aile yapısı, uyuşturucu madde kullanımı ve sigara içme gibi sosyo-demografik özelliklerin ilişkili oldukları saptanmıştır. Atlam ve ark. (2017), üniversite öğrencileri ile yaptıkları çalışmada sigara, alkol ve enerji içeceği kullanım sıklığı arttıkça madde kullanımının da arttığını saptamışlar ve yapılan çalışmalarda, düzenli sigara ve alkol kullanımının bağımlılık yapıcı maddelerin kullanımı açısından risk oluşturduğunu bildirilmişlerdir. Aynı çalışmada erkeklerde sigara, alkol, enerji içeceği ve madde deneyiminin kadınlara göre anlamlı düzeyde daha yaygın olduğu saptanmış, sonuçlar çalışmamızla paralel bulunmuştur.

Ergenlerin eğitim düzeyleri, okul sistemi içinde kalmalarının sağlanması ve akran ilişkileri önem kazanmakta, aile içi dinamikler ile bu koşulların nasıl yönetildiği ergenlerin risk davranışı göstermesinin önlenmesinde önem kazanmaktadır. Özer ve ark. (2011), lise öğrencilerinde okul terkini yordayan değişkenler ile ilgili çalışmalarında dürtüsel davranmayla okulu terk etme riski arasındaki ilişkide disiplin cezası alma, anti-sosyal davranışlar ve alkol-sigara kullanımının aracılık etkilerinin önemli olduğundan söz etmişlerdir. Ayrıca disiplin cezası alma, alkol-sigara kullanımı ve anti-sosyal davranışlar okulu terk etme riskini artırırken, sosyal destek azaltmaktadır. Benzer bir şekilde, Yüner ve

Özdemir(2017), çalışmalarında okul algısının okul terk eğiliminin anlamlı bir yordayıcısı olduğunu belirtmişlerdir. Aynı çalışmada okulun baskı yeri olarak algılanması ile okula yönelik olumsuz tutumlar arasında pozitif, koruma-geliştirme yeri olarak algılanması ile negatif ilişkiler saptanmıştır.

Genci riskli davranışlardan uzak tutmak için aileye düşen temel görevler inkar edilemez. Bu konudaki temel mesele ailenin çocuklarının hayatı hakkında, sorgulayıcı olmadan, bilgi sahibi olmalarıdır. Aileler riskli davranışlar konusunda öncelikle kendileri bilgi sahibi olmalı, daha sonra bu bilgileri gence aktarıp aktaramadıklarına dikkat etmelidirler. Onları her şeyden korumaya çalışmak genellikle bu konuda yarar sağlayan bir yöntem olmamakta, gençlerin riskli davranışlar ve sonuçları hakkında içselleştirilmiş bilgilere ihtiyacı olduğu unutulmamalıdır. Çocuk bu gibi konularda ailesine bağımlıdır çünkü gelişimsel olarak rasyonel bir karar alma konumunda değildir. Aile ve okul sistemini dışta bırakarak, bu sonucu değerlendirmek mümkün değildir. Okulla ilişkisi kesilmiş, sistem dışında kalmış risk grubundaki gençler, önemli bir kurumsal aidiyet duygusundan yoksun kalarak sahip oldukları riski daha da arttırmaktadırlar. Risk grubundaki çocuk ve ergenlerin okul sistemi içinde kalmalarının sağlanması önemli bir çözüm önerisi olacaktır.

Gerek sınırların korunması ve kabulü gerekse alınan bilginin içselleştirilmesi anne baba ile kurulan iletişim tarzı ve aile içi etkileşim örüntüleri ile yakından ilgilidir. Aile ile bağların güçlü olması, ailenin ekonomik düzeyi, ailenin ergeni okulda başarılı olabilmesi için desteklemesi, ergeni gelişimsel düzeyine uygun olarak izlemesi ve rehberlik yapması ve aile içi iletişimin iyi olması ergeni özellikle akranlarının madde kullanımı konusundaki baskılarına ve toplumdan kaynaklanan risk etkenlerine karşı korumaktadır. Ailenin ergene desteği, güçlü aile bağları ve eğitime devam etme isteği gibi bazı koruyucu etkenler ergeni madde kullanımından alıkoyacaktır. Bu nedenle çeşitli projelerle riskli davranışlar gösteren çocuk ve ergenlerin okul sistemi içinde kalmalarını sağlayıcı çalışmalar önemlidir. Bu bağlamda "okuldan uzaklaştırma" disiplin cezalarının da yeniden gözden geçirilmesi yerinde olacaktır görüşünderiz. Gencin okul içinde kabul gördüğü bir iklimin sağlanmasının yanısıra ailenin eğitim düzeyinde bakılmaksızın farklı aile içi dinamiklere odaklanmak da önerilerin başka bir boyutunu oluşturmaktadır.

Bu çalışmada toplanan veriler İstanbul Avrupa yakasında bulunan İstanbul Adliyesi'nin yargı çevresi ile sınırlıdır. Kontrol grubu olarak kullanılan lise öğrencileri ise sadece bir devlet lisesinden oluşmaktadır. Bu nedenle söz konusu çalışmada elde edilen bulgular yorumlanırken bu sınırlıklar göz önüne alınmalıdır. Bu alanda çalışma yapmak isteyen araştırmacıların farklı şehirlerden ve birden fazla lise türünden veri toplayarak karşılaştırma yapması çalışmanın genele yorumlanmasını mümkün kılacaktır.

Kaynaklar

- Alexander, C., Piazza, M., Mekos, D., & Valente, T. (2001). Peers, schools, and adolescent cigarette smoking. *Journal of Adolescent Health*, 29(1), 22-30. DOI: [https://doi.org/10.1016/S1054-139X\(01\)00210-5](https://doi.org/10.1016/S1054-139X(01)00210-5)
- Arthur, M. W., Hawkins, J. D., Pollard, J. A., Catalano, R. F., & Baglioni Jr, A. J. (2002). Measuring risk and protective factors for use, delinquency, and other adolescent problem behaviors: The Communities That Care Youth Survey, *Evaluation Review*, 26(6), 575-601. DOI: [10.1177/0193841X0202600601](https://doi.org/10.1177/0193841X0202600601)
- Atlam, D.H., Aldemir, E. ve Altıntoprak, A.E., (2017). Üniversite öğrencilerinde riskli davranışların yaygınlığı ve riskli davranışların madde kullanımı ile ilişkisi, *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi* 30, 287-298. DOI: [10.5350/DAJPN2017300402](https://doi.org/10.5350/DAJPN2017300402)
- Bahr, S. J., Hoffmann, J. P., & Yang, X. (2005). Parental and peer influences on the risk of adolescent drug use. *Journal of Primary Prevention*, 26(6), 529-551. DOI: [10.1007/s10935-005-0014-8](https://doi.org/10.1007/s10935-005-0014-8)
- Bean, N. M. (1992). Elucidating the path toward alcohol and substance abuse by adolescent victims of sexual abuse. *The Journal of Applied Social Sciences*, 17(1), 57-94. DOI: [10.1037/0022-006X.68.1.19](https://doi.org/10.1037/0022-006X.68.1.19)
- Beman, D. S. (1995). Risk factors leading to adolescent substance abuse. *Adolescence*, 30, 201-208
- Bennett, E. M. & Kemper, K. J. (1994). Is abuse during childhood a risk factor for developing substance abuse problems as an adult? *Developmental and Behavioral Pediatrics*, 15, 426-429. DOI: [10.1097/00004703-199412000-00006](https://doi.org/10.1097/00004703-199412000-00006)
- Brown, S. L., & Rinelli, L. N. (2010). Family structure, family processes, and adolescent smoking and drinking. *Journal of Research on Adolescence*, 20(2), 259-273. doi: [10.1111/j.1532-7795.2010.00636.x](https://doi.org/10.1111/j.1532-7795.2010.00636.x)
- Brown, S. A. (1989). Life events of adolescents in relation to personal and parental substance abuse. *American Journal of Psychiatry*, 146, 484-489. doi: [10.1176/ajp.146.4.484](https://doi.org/10.1176/ajp.146.4.484)
- Bryant, A. L., Schulenberg, J., Bachman, J. G., O'malley, P. M., & Johnston, L. D. (2000). Understanding the links among school misbehavior, academic achievement, and cigarette use: A national panel study of adolescents. *Prevention Science*, 1(2), 71-87. DOI: [10.1023/A:1010038130788](https://doi.org/10.1023/A:1010038130788)
- Bülbül, S., Doğan, S. (2016). Suça sürüklenen çocukların durumu ve çözüm önerileri, *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*. 59: 31-36
- Carneiro, P., Meghir, C., & Parey, M. (2013). Maternal education, home environments, and the development of children and adolescents. *Journal of the European Economic Association*, 11(S1), 123-160. DOI: [10.1111/j.1542-4774.2012.01096.x](https://doi.org/10.1111/j.1542-4774.2012.01096.x)
- Cernkovich S.A., Giordano P.C. (1992). School bonding, race, and delinquency. *Criminology*. 30(2), 261-291. DOI: [10.1111/j.1745-9125.1992.tb01105.x](https://doi.org/10.1111/j.1745-9125.1992.tb01105.x)
- Chassin, L., Presson, C. C., Sherman, S. J., & Edwards, D. A. (1992). Parent educational attainment and adolescent cigarette smoking. *Journal of Substance Abuse*, 4(3), 219-234. DOI: [10.1016/0899-3289\(92\)90031-R](https://doi.org/10.1016/0899-3289(92)90031-R)

- Christle, C. A., Jolivet, K., & Nelson, C. M. (2005). Breaking the school to prison pipeline: Identifying school risk and protective factors for youth delinquency. *Exceptionality, 13*(2), 69-88. DOI:10.1207/s15327035ex1302_2
- Costa, F.M., Jessor, R., Turbin, M.S. (1999). Transition into adolescent problem drinking. The role of psycho-social risk and protective factors. *Journal of Studies on Alcohol, 60*. 480-490. DOI:10.15288/jsa.1999.60.480
- Çocuk Koruma Kanunu (2005), Madde: 3
(1)/2. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5395.pdf>
- Dembo, R., Williams, L., Schmeidler, J., Berry, E., Wothke, W., Getreu, A., Wish, E. & Christensen, C. (1992). A structural model examining the relationship between physical child abuse, sexual victimization, and marijuana/hashish use in delinquent youth: A longitudinal study. *Violence and Victims, 7*, 41-62.
- Demuth, S., & Brown, S. L. (2004). Family structure, family processes, and adolescent delinquency: The significance of parental absence versus parental gender. *Journal of Research in Crime and Delinquency, 41*(1), 58-81. DOI:10.1177/0022427803256236
- Donovan, J. E. (2004). Adolescent alcohol initiation: A review of psychosocial risk factors. *Journal of Adolescent Health, 35*(6), 529-e7-18. DOI: 10.1016/j.jadohealth.2004.02.003
- Farrington, D. P. (1998). *Serious and violent juvenile offenders: Risk factors and successful interventions*. Sage Publication. London.
- Finkelhor, D. & Dzuiba-Leatherman, J. (1994). Victimization of children. *American Psychologist, 49*, 173-183. DOI:10.1037//0003-066X.49.3.173
- Gürbüz, S., Şahin, F. (2015). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri. Felsefe-Yöntem-Analiz. 2. Baskı*. Seçkin Yayınları. Ankara
- Griffin, K. W., Botvin, G. J., Scheier, L. M., Diaz, T., & Miller, N. L. (2000). Parenting practices as predictors of substance use, delinquency, and aggression among urban minority youth: moderating effects of family structure and gender. *Psychology of Addictive Behaviors, 14*(2), 174. DOI:10.1177/0971333616657171
- Henry, K. L., Knight, K. E., & Thornberry, T. P. (2012). School disengagement as a predictor of dropout, delinquency, and problem substance use during adolescence and early adulthood. *Journal of Youth and Adolescence, 41*(2), 156-166. DOI: 10.1007/s10964-011-9665-3
- Herrenkohl, T. I., Maguin, E., Hill, K. G., Hawkins, J. D., Abbott, R. D., & Catalano, R. F. (2000). Developmental risk factors for youth violence. *Journal of Adolescent Health, 26*(3), 176-186. DOI: 10.1016/S1054-139X(99)00065-8
- Hill, K. G., Howell, J. C., Hawkins, J. D., & Battin-Pearson, S. R. (1999). Childhood risk factors for adolescent gang membership: Results from the Seattle Social Development Project. *Journal of Research in Crime and Delinquency, 36*(3), 300-322. DOI: 10.1177/0022427899036003003
- Hunt, M. H., Meyers, J., Davies, G., Meyers, B., Grogg, K. R., & Neel, J. (2002). A comprehensive

- needs assessment to facilitate prevention of school drop out and violence. *Psychology in the Schools*, 39(4), 399-416. DOI: 10.1002/pits.10019
- İpek A. (2010). *Suçta sürüklenen çocukların okul dönemlerinin incelenmesi ve bu dönemde barındırdıkları risk faktörlerinin belirlenmesi: Ankara, İstanbul ve İzmir Jandarma Çocuk Merkezleri Örneği*. Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Birimleri Anabilim Dalı. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.
- Ireland, T. & Widom, C. S. (1994). Childhood victimization and risk for alcohol and drug arrests. *The International Journal of the Addictions*, 29, 235-274. DOI: 10.3109/10826089409047380
- Jessor, R. (1991). Risk behavior in adolescence: A psychosocial framework for understanding and action. *Journal of Adolescent Health*, 12, 597-605. DOI:10.1016/1054-139X(91)90007-K
- Jessor R. (1998). *New perspectives on adolescent risk behavior*. In: Jessor R ed. *New Perspectives on Adolescent Risk Behavior*. Cambridge: Cambridge University Press. Cambridge, UK
- Jessor, R., Costa, F.M., Turbin, M.S., Dong, Q., Zhang, H., Wang, C. (2005). The Role of Social Contexts in Adolescence: Context Protection and Context Risk in the United States and China. *Applied Developmental Science*. 9(2), 67-85. DOI:10.1007/s11524-010-9462-4
- Kızmaz, Z., (2004). Öğrenim düzeyi ve suç: suç- okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma, *Firat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (Firat University Journal of Social Science)*, Cilt: 14, Sayı: 2; 291-319.
- Kilpatrick, D. G., Acierno, R., Resnick, H. S., Saunders, B. E. & Best, C. L. (1997). A 2-year longitudinal analysis of the relationships between violent assault and substance use in women. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 65, 834-847. DOI:10.1037/0022-006X.65.5.834
- Kokko, K., Tremblay, R. E., Lacourse, E., Nagin, D. S., & Vitaro, F. (2006). Trajectories of prosocial behavior and physical aggression in middle childhood: Links to adolescent school dropout and physical violence. *Journal of Research on Adolescence*, 16(3), 403-428. DOI: 10.1111/j.1532-7795.2006.00500.x
- Liu, R. X. (2004). Parent-Youth Conflict and School Delinquency/Cigarette Use: The Moderating Effects of Gender and Associations with Achievement-Oriented Peers. *Sociological Inquiry*. 74(2), 271-297. DOI: 10.1111/j.1475-682X.2004.00090.x
- Loeber, R., & Farrington, D. P. (2000). Young children who commit crime: Epidemiology, developmental origins, risk factors, early interventions, and policy implications. *Development and Psychopathology*, 12(4), 737-762. DOI: 10.1017/S0954579400004107
- Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. *Crime and Justice*, 7, 29-149.
- McCabe, K. M., Lansing, A. E., Garland, A. N. N., & Hough, R. (2002). Gender differences in psychopathology, functional impairment, and familial risk factors among adjudicated delinquents. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 41(7), 860-867. DOI: 10.1097/00004583-200207000-00020
- Moffitt, T. E. (1993). Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behavior. *Psychological*

- Review*, 100, 674-701. DOI:10.1037/0033-295X.100.4.674
- Ögel, K., Tamar, D., Evren, C. ve Çakmak, D. (2001). Lise gençleri arasında sigara, alkol ve madde kullanım yaygınlığı. *Türkiye Klinik Psikiyatri Dergisi*, 12(1):47-52
- Özer, A., Gençtarım, D., Ergene, T (2011). Türk Lise Öğrencilerinde Okul Terkinin Yordanması: Aracı ve Etkileşim Değişkenleri ile Bir Model Testi, *Eğitim ve Bilim (Educational Science)*, Jan 1; 36(161): 302-317.
- Payne A.A., Gottfredson D.C., Gottfredson G.D. (2003). Schools as communities: The relationships among communal school organization, student bonding, and school disorder. *Criminology*, 2003;41(3):749-777. DOI:10.1111/j.1745-9125.2003.tb01003.x
- Ryan, S. M., Jorm, A. F., & Lubman, D. I. (2010). Parenting factors associated with reduced adolescent alcohol use: a systematic review of longitudinal studies. *Australian & New Zealand Journal of Psychiatry*, 44(9), 774-783. DOI: 10.1080/00048674.2010.501759
- Simons-Morton B.G., Crump A.D., Haynie D.L., Saylor K.E.(1999). Student-school bonding and adolescent problem behavior. *Health Education Research*. 1999;14(1):99-107. DOI:10.1093/her/14.1.99
- Simourd, L., & Andrews, D. A. (1994). Correlates of delinquency: A look at gender differences. *In Forum on Corrections Research* (Vol. 6, No. 1, pp. 26-31). DOI:10.1177/0093854816677311
- Siyez, D.M. (2006). 15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Koruyucu ve Risk Faktörleri Açısından İncelenmesi. *Doktora Tezi. Dokuz Eylül Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü*.
- Spijkerman, R., van den Eijnden, R. J., & Huiberts, A. (2008). Socioeconomic differences in alcohol-specific parenting practices and adolescents' drinking patterns. *European Addiction Research*, 14(1), 26-37. DOI: 10.1159/000110408
- Urberg, K. A., Değirmencioglu, S. M., & Pilgrim, C. (1997). Close friend and group influence on adolescent cigarette smoking and alcohol use. *Developmental Psychology*, 33(5), 834. DOI:10.1037/0012-1649.33.5.834
- Yüner, B., Özdemir, M. (2017). Metaforik Okul Algısı ile Okulu Terk Eğilimi Arasındaki İlişkinin Öğrenci Görüşlerine Göre İncelenmesi, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Cilt:37, Sayı:3; 1041-1060. DOI: 10.17152/gefad.303842
- Yoshikawa, H. (1994). Prevention as cumulative protection: effects of early family support and education on chronic delinquency and its risks. *Psychological Bulletin*, 115(1), 28. DOI:10.1037/0033-2909.115.1.28